

Ляхович А.В.

аспірант,

*Навчально-науковий юридичний інститут
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

СОЦІАЛЬНА ЗНАЧИМІСТЬ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Проблема соціальної значимості кримінально-правових норм є складною та різноплановою, проте в науці майже загально визнано те, що основним її аспектом є встановлення системи обставин (факторів, чинників), що таку значимість визначають, і розкриття їхнього змісту. Однією зі згаданих обставин є визначеність і єдність термінології [1, с. 212]. Із питанням визначеності термінів, що вживаються у праві (причому не лише в кримінальному), пов'язана можливість використання оціночних понять.

Залежно від ступеня визначеності поняття діляться на абсолютно визначені та відносно визначені. Серед останніх, своєю чергою, можна виокремити два види: поняття, ознаки яких формулюються щодо окремого виду правових норм, й оціночні поняття [2, с. 160].

Під час формулювання кримінально-правових диспозицій використовуються два прийоми – оціночний і формальний. При цьому й той, й інший мають власні переваги та недоліки [3, с. 5]. Для опису ознак складу злочину законодавець, як правило, використовує поняття точного значення. Такі поняття характеризуються чіткістю, визначеністю, їхній зміст не допускає ніяких відхилень, їм притаманні основні істотні ознаки, з'ясування яких дає змогу чітко встановлювати обсяг і зміст, відповідно, і правильно застосовувати закон [4, с. 99].

Оціночні поняття відображають соціально-юридичну значущість дій, явищ, об'єктів без указівки на їхні формально-визначені ознаки. Їх використання дає правозастосовним органам змогу ураховувати різну значущість формально однакових дій або однакову значущість формально різних дій залежно від конкретних обставин справи [5, с. 103].

Проблемою оціночних понять у кримінальному праві займалися такі вчені, як М.О. Беляєв, Я.М. Брайнін, М.І. Ковальов, М.Й. Коржанський, М.Б. Кострова, В.М. Кудрявцев, І.П. Лановенко, М.І. Панов, К.К. Панько, В.В. Питецький, Є.А. Фролов, С.Д. Шапченко та інші.

За спостереженням С.А. Розанова, юридична наука характеризує оціночні поняття як відносно визначені поняття, зміст яких визначається тільки зі ставленням до конкретної ситуації, обставин розглядуваної справи [6, с. 163, 164]. В.Є. Жеребкін зауважує, що оскільки оціночні поняття являють собою невизначені в законі, теорії чи в судовій практиці терміни правової науки, потрібно було б користуватися найменуванням «оціночні терміни» права. Але зважаючи на те, що термін «оціночні поняття» став найбільш уживаним, майже загальноприйнятим, є сенс користуватися саме ним [7, с. 7]. При цьому

варто відзначити, що поряд із терміном «оціночні» використовується також інші: «оцінні» та «оцінкові» [6, с. 164], а поряд із терміном «поняття» згадуються також «категорії» й «ознаки» [2, с. 161].

Більшість науковців визнає, що розвиток права відбувається шляхом звуження в ньому сфери застосування оціночних понять [7, с. 2; 12, с. 400], законодавець повинен прагнути до того, щоб у чинному праві містилося якомога менше оціночних термінів [7, с. 2]. Як зазначав М.Й. Бару, з погляду ефективності правового регулювання та ідеї законності чим менше оціночних понять, тим краще, оскільки індивідуальна (суб'єктивна) оцінка може й не збігатися, а іноді й вийти за межі тієї оцінки, яку мав на увазі законодавець, устанавлюючи норму, що містить оціночне поняття. Водночас науковець констатує, що існування оціночних понять у праві є виправданим і відповідає практичним потребам [8, с. 105].

Відзначаючи, що ідеальне вирішення проблеми потребувало б повної відмови в диспозиціях кримінального закону від оціночних ознак [10, с. 67], Я.М. Брайнін робить висновок щодо неминучості й необхідності їх використання в більшості випадків [10, с. 64]. Такої самої позиції дотримується й В.М. Кудрявцев [11, с. 138]. О.В. Капліна вважає, що формулювання та закріплення оціночних понять повинно мати місце лише в тих випадках, коли без них не можна обійтися [2, с. 167].

При встановленні змісту й обсягу оціночних понять, у тому числі з однаковою назвою, важко дати однозначне тлумачення, тому що при різних злочинах по кожній кримінальній справі вони мають устанавлюватися з урахуванням конкретних обставин. Але загальні підходи, фактори, які треба враховувати при визначенні цих понять, повинні бути однаковими [12, с. 180]. Так, В.І. Касинюк наводить приклад, що для визначення великої чи значної матеріальної шкоди враховується вартість знищеного чи пошкодженого майна. При цьому можуть братися до уваги не тільки прямі матеріальні збитки, а й упущена вигода (неотримані доходи). Крім основного кількісного критерію, інколи важливим є й допоміжні, такі як особлива історична, наукова, художня чи культурна цінність або значущість знищеного чи пошкодженого майна для зайняття господарською діяльністю [12, с. 178].

Важлива властивість оціночних понять була відзначена О.В. Капліною. Підтримуємо її думку стосовно того, що в процесі правозастосування немає необхідності з'ясовувати весь обсяг такого поняття, достатньо зробити висновок про те, чи охоплюється конкретна ситуація його змістом, закріпленим у законі [2, с. 162].

Наведений вище матеріал дає змогу констатувати, що застосування оціночних понять у кримінальному праві є соціально значимим фактом насамперед тому, що існують певні запобіжні фактори, використання яких надає можливість уникнути всездозволеності, свавілля, порушення режиму законності. А також можна стверджувати, що обсяг оціночного поняття є стабільною категорією, яка встанавлюється не правозастосувачем, а законодавцем.

Перспективною темою для подальших наукових розвідок є дослідження і інших аспектів соціальної зумовленості кримінально-правових норм.

Список використаних джерел:

1. Пашенко О.О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) / О.О. Пашенко // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов, ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 210-213.
2. Капліна О. Оцінні поняття в кримінальному судочинстві / О. Капліна // Вісн. Акад. правових наук України. – 2004. – Вип. 2. – С. 160-167.
3. Ковалев М.И. Некоторые вопросы перестройки и проблемы теории уголовного законодательства / М.И. Ковалев // Актуальные проблемы борьбы с преступностью : межвуз. сб. науч. тр. / ред.кол.: М.И. Ковалев, И.Я. Козаченко, А. Я. Тупица и др. – Свердловск : Изд-во СЮИ, 1989. – С. 3-7.
4. Панов Н.И. Оценочные понятия и их применение в уголовном праве / Н.И. Панов // Проблемы социалистической законности : респ. межведомств, научн. сб. – Х. : Вища шк., 1981. – Вип. 7. – С. 99-106.
5. Огородник А. Оціночні поняття в структурі норм кримінального права / А. Огородник // Право України. – 2000. – № 1. – С. 102-110.
6. Резанов С.А. Оціночні поняття як нормативне закріплення адміністративного розсуду / С.А. Резанов // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – Вип. 28. – Х., 2004. – С. 163-169.
7. Жеребкин В.Е. Оценочные понятия права : [лекция] / В.Е. Жеребкин. – Х. : Издво ХЮрИ, 1976. – 16 с.
8. Брайнин Я.М. Уголовный закон и его применение : [монография] / Я.М. Брайнин. – М. : Юрид. лит., 1967. – 240 с.
9. Бару М.И. Оценочные понятия в трудовом законодательстве / М.И. Бару // Сов. государство и право. – 1970. – № 7. – С. 104-108.
10. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений : [монография] / В.Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит, 1972. – 352 с.
11. Касинюк В.І. Оціночні поняття у складах злочинів проти громадської безпеки / В.І. Касинюк // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 жовт. 2001 р.) / ред.кол.: В.В. Сташис (голов, ред.) та ін. – К. – Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 177-180.

Метриш А.С.

студентка,

Науковий керівник: Бояров В.І.

кандидат юридичних наук, доцент, професор,

Академія адвокатури України

ЗАПОБІГАННЯ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА НЕПОВНОЛІТНІХ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Проблема доведення до самогубства неповнолітніх через соціальні мережі була і продовжує залишатися вкрай актуальною та надзвичайно гострою. Все частіше з новин можна почути інформацію про підліткові самогубства, викликані так званими «групами смерті» у соціальних мережах.